

**8. ULUSLARARASI
BEDIÜZZAMAN
SEMPOZYUMU**

(18-20 Kasım 2007, İstanbul-Türkiye)

ADALET

**İnsanlık Onuruna Layık
Bir Dünya İçin**

İSTANBUL İLİM VE KÜLTÜR VAKFI

Rüstem Paşa Medresesi Sururi Mah. Medrese Sok.

No: 2 34120 Eminönü-İstanbul

Tel: +90 212 527 81 81-82-83 • Fax: +90 212 527 80 80

www.istikv.org • iikv@istikv.org

ISBN: 978-975-269-376-0

Baskı Tarihi: Kasım 2007

BEDİÜZZAMAN'IN ADALET KAVRAMINA GETİRDİĞİ AÇILIMLAR

Doç. Dr. Mehmet Faik Yılmaz¹

Risale-i Nur Külliyyatına baktığımızda Üstad Bediüzzaman Said Nursi'nin “**adalet**” kavramına farklı açılımlar kazandırdığını görmekteyiz. Filozofların ‘anasır-ı erbaa’ dediği ziya (ateş), hava, su ve toprak’tan oluşan dört unsuru Üstad ‘anasır-ı zahire’ diye adlandırmış ve bunların karşılığı olarak hikmet, adalet, inayet ve merhamet’ten oluşan dört unsuru da ‘anasır-ı maneviye’ olarak isimlendirmiştir.² Bu karşılaştırmada adalet, hava ile eşleşmekte ve nasıl ki hava olmadan dünyada yaşamak, nefes olmak mümkün değilse; adalet olmadan da yaşamak, dünyada bir nizam kurmak mümkün olmamaktadır. İctimai hayatta adalet, fiziki hayattaki hava kadar önemlidir. Çünkü adaletsiz bir hayat tahayyül edilemez.

---

¹ **Doç. Dr. Mehmet Faik Yılmaz:** 1956 yılında Sivas'ta doğdu. 1982 yılında Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nden mezun oldu.

1983-86 arası Diyanet İşleri Başkanlığı'nda, 1988-1994 arası Başbakanlık Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivleri'nde çalıştı. 1994'ten itibaren Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Tefsir Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak görev yapıyor.

1995'te Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde “Ayetler ve Sureler Arasındaki Münasebet” konusunda doktora yaptı.

1996'da yardımcı doçent, 2004 yılında doçent ünvanı aldı. 1998-2000 yıllarında İsviçre Basel Üniversitesi'nde hermenötik alanında araştırmalar yaptı.

Almanca, Arapça ve Fransızca biliyor. Evli ve üç çocuk babası.

² Onuncu Söz - s. 38.

Üstad, adalet kavramına çok farklı açılımlar getirmiştir. Bu sınırlı araştırmada bunları şöyle sıralayabiliriz: Adalet-i Mahza, Adalet-i İzafiye, Adalet-i Nisbi, Adalet-i Hakikiye, Adalet-i Tamm, Adalet-i Mutlaka, Adalet-i İlahiye, Adalet-i Sermediye, Adalet-i Aliye, Adalet-i Şer'îye, Adalet-i Kur'ani, Adalet-i Kaderiye, Adalet-i Beşeriye. Ayrıca adaleti, müsbet ve menfi adalet olmak üzere iki kısma ayırmaktadır. Müsbet adalet, hak sahibine hakkını vermektir. Menfi adalet ise, haksızları terbiye etmektir.

Üstad Bediüzzaman Said Nursi, adaletle hikmet, musavat ve mizan arasında da sıkı bir ilişki olduğu hususuna dikkat çekmiştir. Ona göre musavatsız adalet, adalet değildir.

Adalet kavramı esas itibarıyla tamamen müsbet, olumlu bir kavram olmasına rağmen Üstad, adaleti müsbet ve menfi olmak üzere iki kısma ayırmaktadır. Bunu kendisi şöyle ifade etmektedir:

“Adalet iki şıktır. Biri müsbet, diğeri menfidir.

Müsbet, hak sahibine hakkını vermektir. Şu kısım adalet, bu dünyada bedahet derecesinde ihatası vardır. Çünkü herşeyin istidat lisaniyle ve ihtiyacı fitrî lisaniyle ve ıztırar lisaniyle Fâtır-ı Zülcelâlden istediği bütün matlubatını ve vücud ve hayatına lâzım olan bütün hukukunu mahsus mizanlarla, muayyen ölçülerle bilmüşahede veriyor. Demek adaletin şu kısmı, vücut ve hayat derecesinde kat'î vardır.

İkinci kısım menfidir ki haksızları terbiye etmektir. Yani haksızların hakkını, tazip ve tecziye ile veriyor. Şu şık ise çendan tamamıyla şu dünyada tezahür etmiyor. Fakat o hakikatin vücudunu ihsas edecek bir surette, hadsiz işaret ve emarat vardır. Ezcümle, kavm-i Âd ve Semûd'dan tut, ta şu zamanın mütemerrid kavimlerine kadar gelen sille-i tedip ve te'ziyâne-i tâzip, gayet âli bir adaletin hükümlerini olduğunu hads-i kat'î ile gösteriyor.”³

Adaletin bu şekilde müsbet ve menfi diye iki kısma ayrılması Üstad'ın kendine özgü olarak ortaya koyduğu orijinal bir taksimdir.

Risale-i Nur Külliyyatı'nı taradığımızda Üstad Bediüzzaman Said Nursi'nin adalet kavramını belli başlı olarak on üç farklı terkip halinde kullandığını görmekteyiz. Şimdi tespit ettiğimiz bu terkipleri tek tek ele alıp incelemeye geçebiliriz.

---

³ Aynı yer.

1 - Adalet-i Mahza, 2 - Adalet-i İzafiye, 3 - Adalet-i Nisbi

İlk olarak ele alacağımız adaletin bu üç türünden birincisi, hiçbir kayıt ve şarta bağlı olmayan, sırf adalet demektir. İkincisi, kişiye, yer ve zamana göre değişebilen, göreceli, değişken adalet, üçüncüsü ise; adalet-i mahzâ'nın tatbik edilmesi imkansız olduğunda ona göre daha dün derecede olan bir adalet uygulamasıdır. Bu üç adalet türünü Üstad, Cemal Vak'ası hakkındaki bir soru üzerine aynı olay üzerinde uygulamalı olarak şöyle açıklar:

“Hz. Ali (r.a.) zamanında başlayan muharebelerin mahiyeti nedir? Muhariplere ve o harpte ölen ve öldürenlere ne nam verebiliriz?

Elcevap: Cemal Vak'ası denilen Hz. Ali ile Hz. Talha ve Hz. Zübeyr ve Âişe-i Sıddîka (rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecmaîn) arasında olan muharebe, **adalet-i mahzâ** ile **adalet-i izafiyenin** mücadelesidir. Şöyle ki:

Hz. Ali, adalet-i mahzâyı esas edip Şeyheyn zamanındaki gibi o esas üzerine gitmek için içtihad etmiş. Muârizları ise, Şeyheyn zamanındaki safvet-i İslâmiye adalet-i mahzâyâya müsait idi; fakat mürur-u zamanla İslâmiyetleri zayıf muhtelif akvam hayat-ı içtimaiye-i İslâmiyeye girdikleri için, adalet-i mahzânın tatbikatı çok müşkül olduğundan, “ehvenüşşerri ihtiyar” denilen **adalet-i nisbiye** esası üzerine içtihad ettiler. Münakaşa-i içtihadiye siyasete girdiği için muharebeyi in- taç etmiştir.

Adalet-i mahzâ ile adalet-i izafiyenin izahı şudur ki: “Kim bir cana kıymamış veya yeryüzünde fesat çıkarmamış birisini öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibidir.”⁴

Âyetin mânâ-ı işarîsiyle, bir mâsumun hakkı, bütün halk için dahi iptal edilmez. Bir fert dahi, umumun selâmeti için feda edilmez. Cenâb-ı Hakkın nazar-ı merhametinde hak haktır, küçüğüne büyüğüne bakılmaz. Küçük, büyük için iptal edilmez. Bir cemaatin selâmeti için, bir ferдин rızası bulunmadan, hayatı ve hakkı feda edilmez. Hamiyet namına, rızasıyla olsa, o başka meseledir.

Adalet-i izafiye ise, küllün selâmeti için cüz'ü feda eder. Cemaat için, ferдин hakkını nazara almaz. Ehvenüşşer diye bir nevi adalet-i izafiyeyi yapmaya çalışır. Fakat adalet-i mahzâ kabil-i tatbik ise, adalet-i izafiyeye gidilmez. Gidilse zulümdür.

İşte, İmam-ı Ali (r.a.), adalet-i mahzâyı Şeyheyn zamanındaki gibi kabil-i tatbiktir deyip, hilâfet-i İslâmiyeyi o esas üzerine bina ediyordu. Mukabilleri ve muarızları ise, “Kabil-i tatbik değil; çok müşkülâtı var” diye, adalet-i izafiye

⁴ Mâide Sûresi, 5:32.

üzerine içtihad etmişler. Tarihin gösterdiği sair esbab ise, hakikî sebep değiller, bahanelerdir.⁵

Üstadın Cemel Vak'ası hakkındaki bir soru üzerine verdiği bu cevaptan adaletin bu üç türünü nasıl tanımladığını şöyle özetleyebiliriz: Bu olaydaki Hz. Ali'nin tutumu adalet-i mahzâyı temsil etmektedir. O her halükarda adaletin mutlaka uygulanmasını istemektedir. Hz. Ali'nin karşısında yer alanlar ise; bunun ancak Şeyheyn / Hz. Ebubekir ve Ömer (r.a.) döneminde uygulanabileceğini, bu dönemde ancak adalet-i izafiyenin uygulanabileceğini savunmuşlardır. İki şerden birisini seçmek durumunda kaldığında ehven olanı seçerek adalet-i nisbiyi uygulamayı uygun bulmuşlardır. Böylece iki taraf da adaleti tesis etme niyetinde olduklarından kararlarında isabet etmişlerdir.

Üstad'a göre adalet-i mahza hiçbir hakkın zayiine göz yummaz. Hak sahibi kim olursa olsun, hak haklıdır. Ne toplum için kişi, ne de kişi için toplum feda edilemez. Ancak son dönem adalet anlayışının toplum için kişinin feda edilebileceğini kabul etmesine şiddetle karşı çıkar:

“Zâlim siyasetin gaddarâne bir düsturu olan “Cemaat için fert fedâ edilir” diye çok zâlimâne pek çok vukuatı, ehvenü’ş-şer diye bir nevi adalet-i izafiye namında hâkimiyetine bir maslahat göstermişler. Hattâ bu asırda, o gaddar düsturun hükmüyle, bir adamın hatâsıyla bir köyü mahveder. Beş on adamın, onların siyasetine zarar vermek tevehhümüyle, binler adamı perişan eder.

İşte, eski zamanda bir derece, siyasetin bu gaddar düsturu İslâmlar içine girdiğinden, siyasette, bu müthiş düsturlar karşısında, mecburiyetle Selef-i Salihîn sükûtle ve Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaatin imamları o kapıları kapamak, “Cenab-ı Hak ellerimizi o kanlı hadiselerle bulaştırmadı; o halde biz de o hadiselerden bahsedip dilimizi bulaştırmayalım.”⁶ deyip o kapıları açmıyorlar.⁷

Sahabelerin bir kısmı, o harplerde, adalet-i izafiye ve nisbiye ve ruhsat-ı şer'iye'yi düşünüp tâbi olarak, Hazret-i Ali'nin (r.a.) takip ettiği adalet-i hakikiye ve azîmet-i şer'îye ile beraber zâhidâne, müstağniyâne, muktesidâne mesleğini terk edip, muhalif tarafa bu içtihad neticesinde girdiklerini, hattâ İmam-ı Ali'nin (r.a.) kardeşi Ukayl ve “Habrü'l-Ümme” ünvanını alan Abdullah ibni Abbas dahi bir vakit muhalif tarafında bulduklarından, hakikî Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat, “Fitne kapılarını kapatmak şeriatın güzelliklerindedir.” bir düstur-u esasiye-i şer'îyeye binaen “Cenab-ı Hak ellerimizi o kanlı hadiselerle bulaştır-

⁵ On Beşinci Mektup - s.369-370.

⁶ Ömer bin Abdülaziz'e ait bir söz. Şa'ranî, El-Yevâkit ve'l-Cevahir, 2:69; Bâcurî, Şerhü Cevheretü't-Tevhid, 334.

⁷ Emirdağ Lâhikası (1) - Mektup No: 153 - s.1768.

madı; o halde biz de o hadiselerden bahsedip dilimizi bulaştırmayalım.” diyerek⁸ o fitnelerin kapısını açmayı ve bundan bahsetmeyi caiz görmüyorlardı. Çünkü itiraza müstehak birkaç tane varsa, tarafgirlik damarıyla büyük Sahabelere, hattâ muhalif tarafında bulunan Âl-i Beytin bir kısmına ve Talha ve Zübeyir (r.a.) gibi Aşere-i Mübeşşere’den büyük zatlara itiraza başlar, zem ve adavet meyli uyanır diye, Ehl-i Sünnet o kapıyı kapamak taraftarıdır.⁹

“Kim bir cana kıymamış veya yeryüzünde fesat çıkarmamış birisini öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibidir. Kim de birisini diriltirse, bütün insanları diriltmiş gibi olur.”¹⁰

Şu âyet, adalet-i mahzânın en büyük düsturunu vaz ediyor. Der ki: Bir mâsumun hayatı, kanı, hattâ umum beşer için olsa da, heder olmaz. İki nazar-ı kudrette bir olduğu gibi, nazar-ı adalette de birdir. Cüz’iyatın küllîye nispeti bir olduğu gibi, hakkın dahi mizan-ı adalette karşı aynı nispettir. O nokta-i nazardan, hakkın küçüğü büyüğü olamaz.”¹¹

Kişi hak ve hürriyetlerine bu denli önem vermesiyle Üstadın adalet anlayışı modern hukuk anlayışının çok fevkindedir. Ona göre bir suçsuz insanın canı tüm insanlık uğruna bile olsa heder edilemez. Bir kişinin hakkıyla tüm insanlığın hakkı arasında hiçbir fark yoktur. Yukarıdaki ayete dayanarak Üstat, ‘masum bir kişiyi öldüren tüm insanları öldürmüş gibidir’ hükmünü kendisine şiar edinmiş ve adalet-i mahza’nın yeryüzünde hakim olması için bütün bir ömrünü bu yolda harcamıştır.

4 - Adalet-i Hakikiye

Üstad, “adalet-i hakikiye” yi adalet-i mahza ile aşağıdaki pasajda aynı anlamda kullanmaktadır:

“Sahabelerin bir kısmı, o harplerde, adalet-i izafiye ve nisbiye ve ruhsat-ı şer’iyyeyi düşünüp tâbi olarak, Hz. Ali’nin (r.a.) takip ettiği **adalet-i hakikiye** ve azîmet-i şer’iye ile beraber zâhidâne, müstağniyâne, muktesidâne mesleğini terk edip, muhalif tarafa bu içtihad neticesinde girdiklerini, hattâ İmam-ı Ali’nin (r.a.) kardeşi Ukayl ve “Habrü’l-Ümme” ünvanını alan Abdullah ibni Abbas dahi bir vakit muhalif tarafında bulduklarından, hakikî Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat, “Fitne kapılarını kapatmak şeriatın güzelliklerindedir.” bir düstur-u

⁸ Ömer bin Abdülaziz’e ait bir söz. (Şa’ranî, *El-Yevâkit ve’l-Cevahir*, 2:69; Bâcurî, *Şerhü Cevheretü’t-Tevhid*, 334.)

⁹ Emirdağ Lâhikası (1) - Mektup No: 151 - s.1766.

¹⁰ Maide Suresi, 5:32.

¹¹ Sünuhat - s.2042.

esasiye-i şer'iyeye binaen "Cenab-ı Hak ellerimizi o kanlı hadiselerle bulaştırmadı; o halde biz de o hadiselerden bahsedip dilimizi bulaştırmayalım." diyerek¹² o fitnelerin kapısını açmayı ve bu konudan bahsetmeyi caiz görmüyorlardı. Çünkü, itiraza müstehak birkaç tane varsa, tarafgirlik damarıyla büyük Sahabelere, hattâ muhalif tarafında bulunan Âl-i Beytin bir kısmına ve Talha ve Zübeyir (r.a.) gibi Aşere-i Mübeşşere'den büyük zatlara itiraza başlar, zem ve adavet meyli uyanır diye, Ehl-i Sünnet o kapıyı kapamak taraftarıdır."¹³

Başka bir yerde ise adalet-i hakikiye'yi adalet-i şer'iyeye anlamında kullanmıştır. Resmi kanunlara göre suç(!) sayılan bir takım fiillerin adalet-i hakikiye nazarında suç sayılmadığını ifade ederek şöyle demektedir:

"Benim hakkımda bu kadar tahkikatla beraber daha tespit edilmeyen ve tespit edilse de **adalet-i hakikiye** noktasında bir suç teşkil etmeyen ve bir suç teşkil edilse de yalnız beni mes'ul eden bir madde yüzünden, yüz yirmi kadar mâsum ve bigünah kimseleri çoluk çocuğundan, işinden alıkoyup hapiste perişan etmek, elbette adliyenin nazar-ı adaletine uygun gelmez."¹⁴

Burada ve birçok yerde Üstad, ısrarla "suçların ferdiliği" prensibini savunmaktadır. Kendisinin işlediği, kanun nazarında suç(!) sayılan fiillerden dolayı başka masum insanların takibata tabi tutulmalarının adaletine uygun düşmediğini ifade etmekte ve buna "*ve la teziru vaziratün vizra uhra / hiçbir kimse diğer bir suçlunun suçundan dolayı cezalandırılmaz*"¹⁵ ayetini delil getirmektedir. Üstad, "suçların ferdiliği" prensibine çok önem vermekte ve bu ayeti on üç yerde zikretmektedir. Adalet-i hakikiye, ona göre Kur'an-ı Kerim'in tesis ettiği adalettir.

5 - Adalet-i Tamme

Üstad'ın adalet-i tamme'ye yüklediği anlam, Peygamberlerin yeryüzünde ikame etmekle görevlendirildikleri adalettir. Kur'an-ı Kerim'de geçen peygamber kıssalarında yeryüzünde haksızlığın ortadan kaldırılması, adalet-i tammenin hakim kılınması anlatılmıştır.

Üstad buna misal olarak Hz. Dâvud (a.s.)'ı göstermektedir:

¹² Ömer bin Abdülaziz'e ait bir söz. Şa'ranî, *El-Yevâkit ve'l-Cevahir*, 2:69; Bâcurî, *Şerhü Cevheretü't-Tevhid*, 334.

¹³ Emirdağ Lâhikası (1) - Mektup No: 151 - s.1765.

¹⁴ Tarihçe-i Hayat - Eskişehir Hayatı - s.2164.

¹⁵ En'âm Sûresi, 6:164; İsrâ Sûresi, 17:15; Fâtır Sûresi, 35:18; Zümer Sûresi, 39:7.

“Meselâ Hz. Dâvud (a.s.) hakkında “Ona ilim ve hikmet ile, hakkı ve bâtili açıkça ayırt eden bir ifade gücü verdik.”¹⁶ “Demiri de onun için yumuşattık.”¹⁷ Hz. Süleyman Aleyhisselâm hakkında “Erimiş bakırı ona sel gibi akıttık.”¹⁸ âyetleri işaret ediyorlar ki, telyîn-i hadid en büyük bir nimet-i İlâhiyedir ki, büyük bir peygamberinin fazlını onunla gösteriyor.

İşte, uzak mesafede celb-i surete ve savta haşmetli bir surette işaret ediyor ve mânen diyor: Ey ehl-i saltanat! **Adalet-i tamme** yapmak isterseniz, Süleymanvârî, rû-yi zemini etrafiyla görmeye ve anlamaya çalışınız. Çünkü, bir hâkim-i adaletpîşe, bir padişah-ı raiyetperver, aktâr-ı memleketine her istediği vakit mutali olmak derecesine çıkmakla mes’uliyet-i mâneviyeden kurtulur veya tam adalet yapabilir.

Cenâb-ı Hak şu âyetin lisan-ı remziyle, mânen diyor ki: “Ey benî Âdem! Bir abdime geniş bir mülk ve o geniş mülkünde **adalet-i tamme** yapmak için ahval ve vukuat-ı zemine bizzat ittıla veriyorum. Ve madem her bir insana, fitraten, zemine bir halife olmak kabiliyetini vermişim. Elbette, o kabiliyete göre rû-yi zemini görecek ve bakacak, anlayacak istidadını dahi vermesini hikmetim iktiza ettiğinden, vermişim. Şahsen o noktaya yetişmezse de nev’en yetişebilir. Madeten erişemezse de, ehl-i velâyet misilli, mânen erişebilir. Öyleyse, şu azîm nimetten istifade edebilirsiniz. Haydi, göreyim sizi, vazife-i ubudiyetinizi unutmamak şartıyla öyle çalışınız ki, rû-yi zemini, her tarafı her birinize görülen ve her köşesindeki sesleri size işittiren bir bahçeye çeviriniz.”¹⁹

Üstad, adalet-i tamme ile İslam’ın vaz’ ettiği ideal bir adalet anlayışını savduğunu ve bütün gücüyle bunun yanında, haksızlığın ve zulmün karşısında olduğunu dile getiriyor:

“Evet, ben neseben ve hayatça avam tabakasındamım. Ve meşreben ve fikren, müsavat-ı hukuk mesleğini kabul edenlerdenim. Ve şefkaten ve İslâmiyetten gelen sırr-ı adaletle, burjuva denilen tabaka-i havassın istibdat ve tahakkümlerine karşı eskiden beri muhalefetle çalışanlardamım. Onun için, bütün kuvvetimle **adalet-i tâmm**e lehinde, zulüm ve tagallübün ve tahakküm ve istibdadın aleyhindeyim.”²⁰

Üstad bu ifadeleriyle, yeryüzünde ideal bir adaletin hakim olması için çalıştığını ve başka şahsi bir amacının olmadığını ısrarla vurgulamaktadır.

¹⁶ Sâd Sûresi, 38:20.

¹⁷ Sebe’ Sûresi, 34:10.

¹⁸ Sebe’ Sûresi, 34:12.

¹⁹ Yirminci Söz, s. 103-104.

²⁰ Yirmi İkinci Lem’a - s.674.

Ve ism-i Adlin cilve-i âzamından gelen kâinattaki **adalet-i tâmm**e, umum eşyanın muvazenelerini idare ediyor. Ve beşere de adaleti emrediyor. Sûre-i Rahmân'da, "Gökyüzünü yükseltip nizam ve ölçü verdi. Tâ ki ölçüde sınırı aşmayın. Ölçüyü ve tartıyı adaletle yerine getirin ve âhiretteki mizanınızı ziyana düşürmeyin."²¹ âyetindeki, dört mertebe, dört nevi mizana işaret eden, dört defa *mizan* zikretmesi, kâinatta mizanın derece-i azametini ve fevkalâde, pek büyük ehemmiyetini gösteriyor. Evet, hiçbir şeyde israf olmadığı gibi, hiçbir şeyde de hakikî zulüm ve mizansızlık yoktur.²²

Bu pasajda Üstad, kainattaki düzen ve dengeyi tam bir adalet olarak tanımlamaktadır.

6 - Adalet-i Mutlaka

Adalet-i mutlaka, bu Dünya'da bir türlü gerçekleşemeyen, ama varlığından asla şüphe edilmeyen ve Ahiret'te kesinlikle gerçekleşecek olan mutlak adalettir:

"Hem, bu kısa hayat-ı dünyeviyede ve bu kısacık ömr-ü beşerde ve bu muvakkat ve fâni zeminde o Hâkim-i Ezelînin haşmet-i saltanatı ve sermediyet-i hâkimiyeti yerleşmiyor. Ve nev-i insanda vuku bulan ve kâinatın intizamına ve adalet ve muvazenelerine ve hüsn-ü cemâline münâfi ve muhalif çok büyük zulümleri ve isyanları ve velinimetini ve onu şefkatle besleyene karşı ihanetleri, inkârları, küfürleri bu dünyada cezasız kalıp, gaddar, zâlim rahatla hayatını ve biçare mazlum meşakkatler içinde ömürlerini geçirirler. Ve umum kâinatta eserleri görünen şu **adalet-i mutlakanın** mâhiyeti ise, dirilmemek suretiyle o gaddar zâlimlerin ve meyus mazlumların vefat içindeki müsâvatlarına bütün bütün zıttır, kaldırmaz, müsaade etmez.

Ve madem, bu kâinat bir elden çıkmış ve bir tek Zâtın mülküdür. Ve kemâlât-ı İlâhiyenin medarı olan vahdetini ve ehadiyetini bedahetle göstermişler. Ve vahdet ve ehadiyet ile bütün kâinat o Zât-ı Vâhidin emirber neferleri ve musahhar memurları hükmüne geçiyor. Ve âhiretin gelmesiyle, kemâlâtı sukuttan ve **adalet-i mutlakası** müstehziyâne gadr-ı mutlaktan ve hikmet-i âmmesi sefahet-kârâne abesiyetten ve rahmet-i vâsiası lâhiyâne tâzipten ve izzet-i kudreti zelilâne aczden kurtulurlar, takaddüs ederler.²³

Bir iyiliğe on sevap, bir kötülüğe bir günah yazılması, görünüşte adalete aykırı gibi ise de gerçekte adalete aykırı değildir. Çünkü günaha götüren sebeplerin

²¹ Rahmân Sûresi, 55:7-9.

²² Otuzuncu Lem'a - s.801.

²³ Dokuzuncu Şua s. 946- 947.

çokluğu, günah işlemenin insana daha kolay gelmesi gibi nedenlerle daha çok günah işlemeye karşılık, daha az iyilik işlendiğinden bir hasene / iyilik ile bir çok seyyie / günah silinebilir. Ayrıca bir iyiliğe on sevap verilmesi insanları daha fazla iyilik yapmaya teşvik etmektedir. Hepsinden önemlisi de Allah'ın rahmetinin enginliğini ifade etmesidir. Üstad bu durumu şöyle açıklar:

“Halbuki, Cenâb-ı Hak, haşırde **adalet-i mutlaka** ile mizan-ı ekberinde a'mâl-i mükellefni tarttığı zaman, hasenâtı seyyiâta galibiyeti-mağlûbiyeti noktasında hükmeyle. Hem seyyiâtın esbabı çok ve vücutları kolay olduğundan, bazan bir tek hasene ile çok seyyiâtını örter. Demek, bu dünyada o adalet-i İlahiye noktasında muamele gerektir. Eğer bir adamın iyilikleri fenalıklarına kemiyeten veya keyfiyeten ziyade gelse, o adam muhabbete ve hürmete müstehaktır. Belki, kıymetdar bir tek hasene ile çok seyyiâtına nazar-ı afla bakmak lâzımdır.”²⁴

Üstada göre, kainatta görülen binlerce fiilin ve cilveleri görünen yüzlerce ilahi ismin her birinin yüceliği, sonsuzluğu O'nun birliğinin delilidir. Kainattaki bu olağanüstü güç ve kuvvet olmasaydı, her bir güç diğerlerini etkisi altına alacaktı:

“Hem nasıl ki bir fevkalâde kuvvet, faaliyete girmek için istilâ etmek ister, başka kuvvetleri dağıtır. Öyle de, her bir fiil-i rububiyet ve her bir cilve-i esmâ-i ulûhiyet, o derece fevkalâde kuvvetleri, eserlerinde görünüyor ki, eğer hakimiyet-i âmme ve **adalet-i mutlaka** olmasaydı ve onları durdurmasaydı, her biri umum mevcudatı istilâ edecekti.”²⁵

7 - Adalet-i İlahiye

Adalet-i ilahiye, adalet-i mutlaka ile bir benzerlik arz etmektedir. İlahi adalet de dediğimiz adalet-i ilahiye mutlaka, er veya geç gerçekleşecek olan adalettir. Bunun diğerinden farkı dünya hayatında da gerçekleşecek olmasıdır. Üstad bunu şöyle ifade eder:

“Kader-i İlâhî başka bir sebepten dolayı cezaya, mahkûmiyete istihkak kesb etmiş olan o kimseyi bu defa bir zâlim eliyle cezaya çarptırır, felâkete düşürür. Bu, **adalet-i İlâhî**nin bir nevi tecellîsidir.

Onlar bu ithamı kasten mi yaptılar, yoksa bir vehme mi kapıldılar? İster kasıt olsun, ister vehim olsun, ben böyle bir suçla münasebet ve alâkam olmadığını kemâl-i kat'iyetle yakinen ve vicdanen biliyorum. Dini siyasete âlet edecek bir adam olmadığımı bütün insaf dünyası da biliyor. Hattâ beni bu suçla itham

²⁴ On Üçüncü Lem'a - s. 628.

²⁵ İkinci Şua - s.855.

edenler de biliyorlar. O halde neden bana bu zulmü yapmakta ısrar edip durdular? Neden ben suçsuz ve mâsum olduğum halde böyle devamlı bir zulme, muannid bir işkenceye mâruz kaldım? Neden bu musibetlerden kurtulamadım? Bu ahval **adalet-i İlâhiye**ye muhalif düşmez mi?”²⁶

Aşağıdaki pasajda ise, adalet-i ilahiyeyi mahşer günü bütün çıplaklığıyla ortaya çıkacak olan ilahi adalet anlamında kullanmıştır. Burada ve Risale-i Nur Külliyyatının tümünde Üstadın çok canlı, dipdiri, yakini bir Ahiret inancına sahip olduğunu görmekteyiz. Bütün hayatı boyunca da bu sağlam inancı mümin kardeşlerinin kalbine yerleştirmeyi amaçlamıştır:

“Ben, senin içtihadında hatâ var diyenlere ve ispat edenlere teşekkür edip ruhu canla minnettirim. Fakat şimdiye kadar o içtihadımı tamamıyla kanaatle tam tasdik edenler, binler ehl-i iman ve onlardan çokları ehl-i ilim tasdik ettikleri ve ben de dehşetli bir zamanda kudsi bir teselliye muhtaç olduğum bir hengâmda, sırf ehl-i imânın imanını Risale-i Nur ile muhafaza niyet-i hâlisasıyla ve Necmeddin-i Kübra, Muhiddin-i Arabî gibi binler ehl-i işârât gibi cifri ve riyazi hesabıyla beyan edilen bir müjde-i işariye-i Kur’âniyeyi kendine gelen bir kanaat-i tamme ile hem mahrem tutulmak şartıyla beyan ettiğim ve o içtihadımda en muannid dinsizlere de ispat etmeye hazırım dediğim halde beni gıybet etmek, dünyada buna hangi mezheple fetva verilebilir, hangi fetvayı buluyorlar? Ben her şeyden vazgeçerim, fakat **adalet-i İlâhiyenin** huzurunda bu dehşetli gıybete karşı hakkımı helal etmem. Titresin! Bütün sâdâtın cediti olan Fahr-i Âlem Aleyhissalâtu Vesselâmın Sünnet-i Seniyesini muhafaza için hayatımı ve her şeyini feda eden bir mazlumun şekvâsı, elbette cevapsız kalmayacak.”²⁷

8 - Adalet-i Sermediye

Her ne kadar farklı kelimeler kullansa da Üstad -adalet-i beşeriye hariç- burada saydığımız farklı adalet tanımlama ve ifadelerinden -aralarındaki nüanslarla birlikte- aynı şeyi kastetmektedir. O da Allah’ın kitaplar ve peygamberler göndererek yeryüzünde hakim kılmayı murad ettiği hakiki, ilahi, sermedi vb. adalettir. Bu farklı ifadelerden birisi de onun ifadelerinden alıntıladığımız adalet-i sermediyedir:

Hem madem biz gözümüzle görüyoruz ki, umum mahlûklarda ve zemin yüzünde öyle bir hikmet eli işliyor ve öyle bir adalet ölçüleriyle işler dönüyor ki, akl-ı beşer onun fevkinde düşünemiyor. Meselâ, insanın bin cihazatına takılan hikmetlerinden yalnız bir küçük çekirdek kadar kuvve-i hafızasında bütün tarih-

²⁶ Emirdağ Lâhikası (2) - Mektup No: 69 - s.1842.

²⁷ Sikke-i Tasdik-i Gaybî - s.2070.

çe-i hayatını ve ona temas eden hadsiz hadisâtı o kuvvecikte yazıp, onu bir kütüphane hükmüne getirip ve insanın haşirde muhakemesi için neşir olacak olan defter-i a'mâlinin bir küçük senedi olarak her vakit hatırlatmak sırrıyla her insanın eline vererek dimağının cebine koyan bir ezeli hikmet; ve bütün masnuatta gayet hassas mizanlarla âzâlarını yerleştiren, mikroptan gergedana, sinekten simurga kuşuna, bir çiçekli nebattan milyarlar, trilyonlarla çiçekler açan bahar çiçeğine kadar, israfsız ölçülerle bir tenasüp, bir muvazene, bir intizam ve bir cemal içinde masnuatı bir hüsn-ü san'at yapan ve her zîhayatın hukuk-u hayatını kemâl-i mizanla veren, iyiliklere güzel neticeler ve fenalıklara fena neticeler verdiren ve Âdem zamanından beri tâği ve zâlim kavimlere vurduğu tokatlarla kendini pek kuvvetli ihsas ettiren bir **adalet-i sermediye**, elbette ve hiç şüphe getirmez ki, güneş gündüzsüz olmadığı gibi, o hikmet-i ezeliye, o **adalet-i sermediye** âhiresiz olmazlar ve ölümden en zâlimlerin ve en mazlumların bir tarzda gitmelerindeki âkıbetsiz bir dehşetli haksızlığa, adaletsizliğe ve hikmetsizliğe hiçbir vechile müsaade etmezler diye, *Hakîm* ve *Hakem* ve *Adl* ve *Âdil* isimleri bizim sualimize kat'î cevap veriyorlar.²⁸

9 - Adalet-i Aliye

Hem madem, gözümüzle gündüz gibi, hem nefsimizde, hem etrafımızda bir rahmet-i âmme ve bir hikmet-i şâmile ve bir inayet-i daime müşahede ediyoruz ve dehşetli bir saltanat-ı rububiyet ve dikkatli bir **adalet-i âliye** ve izzetli icraat-ı celâliyenin âsârını ve cilvelerini görüyoruz. Hattâ bir ağacın meyveleri ve çiçekleri sayısınca o ağaca hikmetler takan bir hikmet ve her bir insanın cihazatı ve hissiyatı ve kuvveleri adedince ihsanları, in'âmları ona bağlamış bir rahmet ve Kavm-i Nuh ve Hûd ve Salih Aleyhimüsselâm ve Kavm-i Âd ve Semûd ve Fir'avun gibi âsi milletlere tokat vuran ve en küçük bir zîhayatın hakkını muhafaza eden izzetli ve inayetli bir adalet ve “Yine Onun âyetlerindedir ki, gök ve yer Onun emriyle ayakta durur. Sonra O sizi bir emirle çağırduğunda derhal kabirlerinizden çıkarsınız.”²⁹ âyeti, azametli bir icâz ile der:

Nasıl ki iki kışlada yatan ve duran mutî askerler, bir kumandanın çağırmasıyla silâh başına ve vazife başına boru sesiyle gelmeleri gibi, aynen öyle de, bu iki kışlanın misalinde ve emre itaatında koca semavat ve küre-i arz Sultan-ı Ezelinin askerlerine iki mutî kışla gibi, ne vakit Hazret-i İsrâfil Aleyhisselâmın borusuyla o kışlalarda ölümle yatanlar çağrılırsa, derhal ceset libaslarını giyip dışarı fırlamalarını ispat edip gösteren, her baharda arz kışlası içindekiler, melek-i

²⁸ On Birinci Şua - s.957.

²⁹ Rum Sûresi, 30:25.

ra'dın borusuyla aynı vaziyeti göstermesiyle nihayetsiz azameti anlaşılan bir saltanat-ı rububiyet; elbette ve elbette ve herhalde ve hiç şüphe getirmez ki, Onuncu Sözde ispatına binaen o **rahmet** ve **hikmet** ve **inayet** ve **adalet** ve saltanat-ı sermediyenin gayet kat'î istedikleri dâr-ı âhîret ve daire-i haşir ve neşrin açılmamasıyla o nihayetsiz cemal-i rahmet nihayetsiz bir çirkin merhametsizliğe inkılâp etmesi ve o hadsiz kemâl-i hikmet, hadsiz kusurlu abesiyete ve faydasız israfata dönmesi ve o gayet şirin inayet, gayet acı ihanetlere değişmesi ve o gayet mizanlı ve hakkaniyetli adalet, gayet şiddetli zulümlere kalb olması ve o gayet derecede haşmetli ve kuvvetli saltanat-ı sermediye sukut etmesi ve haşrin gelmemesiyle bütün haşmeti kaybolması ve kemâlât-ı rububiyeti acz ve kusur ile lekedar olması, hiçbir cihet-i imkânı yok, hiçbir akıl ihtimal vermez, yüz muhal içinde birden bulunur, dâire-i imkân haricinde bâtil ve mümtendir.

Çünkü nâzenin ve nazdar beslediği ve akıl ve kalb gibi cihazatla saadet-i ebediyeye ve âhirette beka-i daimîye iştiyak hissini verdiği halde onu ebedî idam etmek, ne kadar gadirli bir merhametsizlik; ve onun yalnız dimağına yüzer hikmetler ve faydalar taktığı halde onu dirilmemek üzere bütün cihazatını ve binler faydaları bulunan istidadâtını âkıbetsiz bir ölümle faydasız, neticesiz, hikmetsiz bütün bütün israf etmek, ne derece hilâf-ı hikmet ve binler vaid ve ahidlerini yerine getirmemekle-hâşâ-aczini ve cehlîni göstermek, ne kadar o haşmet-i saltanata ve o kemâl-i rububiyete zıttır, her zîşuur anlar. Bunlara kıyasen, inayet ve adâleti tatbik eyle...

İşte, Hâlıkımızdan sorduğumuz âhirete dair sualimize *Rahmân ve Hakîm ve Âdil ve Kerîm ve Hâkim* isimleri mezkûr hakikatle cevap veriyorlar; şeksiz, şüphesiz, güneş gibi âhireti ispat ediyorlar.³⁰

10 - Adalet-i Şer'îye

Üstad aşağıdaki kıssayı anlatarak adalet-i şer'îyenin uygulanmasıyla suç işlemeye tevessül edenlerin suç işlemekten vazgeçeceklerini ve yeryüzünde suç işleme oranının büyük ölçüde düşeceğini savunmaktadır. Örnek olarak da hırsızlık suçuna verilen el kesme cezasını vermekte ve bu ceza uygulandığı takdirde hırsızlık suçunu işleme oranının büyük ölçüde azalacağını vurgulamaktadır. Üstadın adalet-i şer'îyeden maksadı, şeriatın hükümlerinin uygulanmasıyla oluşacak adalettir.

Bir zaman bir adam, bir sahrâda, bedevîler içinde ehl-i hakikat bir zatın evine misafir olur. Bakıyor ki, onlar mallarının muhafazasına ehemmiyet vermiyorlar.

---

³⁰ On Birinci Şua, s. 958.

Hattâ ev sahibi, evinin köşesinde paraları oralarda açıkta bırakmış. Misafirhane sahibine dedi:

“Hırsızlıktan korkmuyor musunuz, böyle malınızı köşeye atmışsınız?”

Hane sahibi dedi: “Bizde hırsızlık olmaz.” Misafir dedi:

“Biz paralarımızı kasalarımıza koyduğumuz ve kilitlediğimiz halde çok defalar hırsızlık oluyor.”

Hane sahibi demiş: “Biz emr-i İlâhî namına ve **adâlet-i şer’iye** hesabına hırsızın elini kesiyoruz.”

Misafir dedi: “Öyleyse çoğunuzun bir eli olmamak lâzım gelir.”

Hane sahibi dedi: “Ben elli yaşına girdim, bütün ömrümde bir tek el kesildiğini gördüm.”

Misafir taaccüp etti, dedi ki: “Memleketimizde her gün elli adamı hırsızlık ettikleri için hapse sokuyoruz. Sizin buradaki adaletinizin yüzde biri kadar tesiri olmuyor.”

Hane sahibi dedi: “Siz büyük bir hakikatten ve acip ve kuvvetli bir sırdan gaflet etmişsiniz, terk etmişsiniz. Onun için adaletin hakikatini kaybediyorsunuz. Maslahat-ı beşeriye yerine adalet perdesi altında garazlar, zâlimâne ve tarafgirâne cereyanlar müdahale eder, hükümlerin tesirini kırar. O hakikatin sırrı budur:

“Bizde bir hırsız elini başkasının malına uzattığı dakikada hadd-i şer’inin icrasını tahattur eder. Arş-ı İlâhîden nâzil olan emir hatırına gelir. İmânın hassasıyla, kalbin kulağıyla, kelâm-ı ezelden gelen ve hırsız elinin idamına hükmeden “Hırsız erkeğin ve hırsız kadının da elini kesin.”³¹ âyetini hissedip işitir gibi iman ve itikadı heyecana ve hissiyat-ı ulviyesi harekete gelir. Ruhun etrafından, vicdanın derin yerlerinden, o sirket meyelânına hücum gibi bir hâlet-i ruhiye hâsıl olur. Nefis ve hevesten gelen meyelân parçalanır, çekilir. Git gide, o meyelân bütün bütün kesilir. Çünkü, yalnız vehim ve fikir değil, belki mânevî kuvveleri (akıl, kalb ve vicdan) birden o hisse, o hevese, hücum eder. Hadd-i şer’îyi tahattur ile ulvî zecr ve vicdanî bir yasakçı o hissin karşısına çıkar, susturur.³²

11- Adalet-i Kur’ani

Çağdaş hukuk sistemlerinin kendi hukuk anlayışlarını kişi hak ve hürriyetlerine bağlı, özgürlükçü tanıtımlarına rağmen, Üstada göre gerçek hiç de öyle de-

³¹ Mâide Sûresi, 5:38.

³² Hutbe-i Şâmiye - s.1974.

ğildir. Çünkü çağdaş hukuk sistemleri çoğunluğun rahatı için azınlığı, toplumun huzuru için ferdi feda etmektedir:

“Siyaset-i medenî, ekserin rahatına feda eder ekalli. Belki ekall-i zalim, kendine kurban eder ekserîn-i avâmı.

Adalet-i Kur’ânî, tek masumun hayatını, kanını heder göremez, onu feda edemez, değil ekseriyete, hattâ nev’in umumu.

“Kim bir cana kıymamış bir kimseyi öldürürse...”³³ Âyeti iki sırr-ı azîmi vaz ediyor nazara. Biri mahz-ı adalet. Bu düstur-u azîmi

Ki fert ile cemaat, şahıs ile nev-i beşer, kudret nasıl bir görür; adalet-i İlâhî ikisine bir bakar. Bir sünnet-i daimî.

Şahs-ı vahid hakkını kendi feda ediyor; lâkin feda edilmez, hattâ umum insana. Onun iptal-i hakkı, hem iraka-i demi.”³⁴

Adalet-i mahzâ-yı Kur’âniye, bir mâsumun hayatını ve kanını, hattâ umum beşer için de olsa heder etmez. İkisi nazar-ı kudrette bir olduğu gibi, nazar-ı adalette de birdir. Hodgâmlıkla, öyle insan olur ki, ihtirasına mâni her şeyi, hattâ elinden gelirse dünyayı harap ve nev-i beşeri mahvetmek ister.³⁵

12 - Adalet-i Kaderiye

Beşer, zâhirî esbaba bakar; bazan yanlış eder, zulmeder. Fakat kader, başka noktalara bakar, adalet eder. İşte, bugünlerde elîm bir endişeyle Risale-i Nur dairesine temas eden üç mesele, **adalet-i kaderiye** noktasında mânevî suâle cevaben ihtar edildi.³⁶

Bu kaza-i İlâhînin **adalet-i kaderiye** noktasında, yeni talebelerden bir kısım zatların sırr-ı ihlâsa muvafık olmayan dünya cihetini de Risale-i Nur ile arzu etmesinden, bazı menfaatperest rakipleri karşısında bulup, yirmi beş sene evvel aslı yazılan ve sekiz sene zarfında bir iki defa elime geçen ve aynı vakitte kaybettirilen Beşinci Şua benden uzak bir yerde ele geçmesiyle, o hoca bozması gibi kıskançlar, onunla adliyeyi evhamlandırıdılar. Aynı vakit, benim arzu ettiğim yeni harflerle *Miftahu’l-İman* mecmuası yerine *Ayetü’l-Kübrâ* muvafakatım olmadan tab olması ve nüshaları gelmesi hükümete aksetmiş, iki mes’ele birbiriyle karıştırılmış. Güya Kanun-u Medeniyeye karşı o Beşinci Şua tab edilmiş diye, ehl-i garaz, bir habbeyi yüz kubbe yaparak gadren bizleri şu çilehaneye soktu.

³³ Mâide Sûresi, 5:32.

³⁴ Lemeât - s.329.

³⁵ Hakikat Çekirdekleri - s.573

³⁶ Kastamonu Lâhikası - Mektup No: 170 - s. 1675 Sıra No: 170.

Fakat kader-i İlâhî ise, menfaatimiz için buraya sevk etti ve eski zamanlarda ihtiyarî çilehanelerin sevap noktasında çok fevkinde sevapdar etmek sırrıyla, bizi, ihlâs dersini tam almak ve hakikaten kıymetsiz olan dünya umuruna karşı alâkalarımızı tâdil etmek için yine medrese-i Yusufiyeye çağırdı.³⁷

Evet, zulm-ü beşer içinde bir cilve-i inâyet-i Rabbâniyeyi kısaca beyan edeceğim:

Ben yirmi yaşındayken tekrarlar derdim: “Eski zamanda mağaralara çekilen târiküddünyalar gibi, âhir ömrümde ben de bir mağaraya, bir dağa çekilip insanların hayat-ı içtimaiyesinden çıkacağım.” Hem eski Harb-i Umumîde şark-ı şimalîdeki esaretimde karar vermişim ki, “Bundan sonra ömrümü mağaralarda geçireceğim. Hayat-ı siyasiyeden ve içtimaiyeden sıyrılacağım. Artık karışmak yeter” derken, inâyet-i Rabbâniye, hem **adalet-i kaderiye** tecellî ettiler. Kararımdan ve arzumdan çok ziyade hayırlı bir surette, ihtiyarlığıma merhameten, o mutasavver mağaralarımı hapishanelere ve inzivâlara ve yalnızlık içinde çilehanelere ve tecrid-i mutlak menzillerine çevirdi.³⁸

13 - Adalet-i Beşeriye

İşte, beşeriyet siyasetlerinin bu gaddar kanun-u esasîsine karşı, Arş-ı Âzaman gelen Kur’ân-ı Mucizü’l-Beyandaki bu gelen kanun-u esasîyi buldum. O kanunu da şu âyet ifade ediyor: “Hiç kimse diğerinin günahını taşıyacak değildir.”³⁹

Yani, bu iki âyet, bu esasî ders veriyor ki: “Bir adamın cinayetiyle başkaları mes’ul olmaz. Hem bir mâsum, rızası olmadan, bütün insana da feda edilmez-kendi ihtiyarıyla, kendi rızasıyla kendini feda etse, o fedakârlık bir şehadettir ki, o başka meseledir” diye, hakikî **adalet-i beşeriye**yi te’ sis ediyor.

İkinci sual: Sen eskiden şarktaki bedevî aşâirde seyahat ettiğin vakit, onları medeniyet ve terakkiyata çok teşvik ediyordun. Neden kırk seneye yakındır medeniyet-i hâzıradan “*mim*’siz” diyerek hayat-ı içtimaiyeden çekildin, inzivaya sokuldun?

Elcevap: Medeniyet-i hâzıra-i garbiye, semavî kanun-u esasîlere muhalif olarak hareket ettiği için seyyiatı hasenatına, hatâları, zararları, faydalarına râcih geldi. Medeniyetteki maksud-u hakikî olan istirahat-i umumiye ve saadet-i hayat-ı dünyeviye bozuldu. İktisat, kanaat yerine israf ve sefahet; ve sa’y ve hiz-

³⁷ On Üçüncü Şua - s. 999.

³⁸ Yirmi Altıncı ve Yirmi Yedinci Lem’a - s.72.

³⁹ En’âm Sûresi, 6:164; İsrâ Sûresi, 17:15; Fâtır Sûresi, 35:18; Zümer Sûresi, 39:7.

met yerine tembellik ve istirahat meyli galebe çaldığından, biçare beşeri hem gayet fakir, hem gayet tembelle eyledi. Semavî Kur'ân'ın kanun-u esasîsi, “Yiyin, için, fakat israf etmeyin.”⁴⁰ “İnsan için ancak çalıştığı için karşılığı vardır.”⁴¹ Ferman-ı esasîsiyle, “beşerin saadet-i hayatiyesi, iktisat ve sa'ye gayrette olduğunu ve onunla beşerin havas, avâm tabakası birbiriyle barışabilir” diye Risale-i Nur bu esası izaha binaen, kısa bir iki nükte söyleyeceğim:

Birincisi: Bedevilikte beşer üç dört şeye muhtaç oluyordu. O üç dört hâcâtını tedarik etmeyen, on adette ancak ikisiydi. Şimdiki garp medeniyet-i zâlîme-i hâzırası, su-i istimâlât ve israfat ve hevesatı tehîç ve havâic-i gayr-ı zaruriyeyi, zarurî hâcatlar hükmüne getirip görenek ve tiryakilik cihetiyle, şimdiki o medenî insanın tam muhtaç olduğu dört hâcâtı yerine, yirmi şeye bu zamanda muhtaç oluyor. O yirmi hâcâtı tam helâl bir tarzda tedarik edecek, yirmiden ancak ikisi olabilir; on sekizi muhtaç hükmünde kalır. Demek, bu medeniyet-i hâzıra insanı çok fakir ediyor. O ihtiyaç cihetinde beşeri zulme, başka haram kazanmaya sevk etmiş. Biçare avâm ve havas tabakasını daima mübarezeeye teşvik etmiş. Kur'ân'ın kanun-u esasîsi olan “vücub-u zekât, hurmet-i riba” vasıtasıyla avâmın havassa karşı itaatini ve havassın avâma karşı şefkatini temin eden o kudsî kanunu bırakıp burjuvaları zulme, fukaraları isyana sevk etmeye mecbur etmiş. İstirahat-i beşeriyeyi zîr ü zeber etti.⁴²

Adalet Hikmet İlişkisi

Gerek Kur'an'da, gerek hadislerde hikmete büyük anlamlar yüklenmiş olmasından olacak ki, Üstad da hikmet kavramına çok önem vermiş, onu adaletten ve rahmetten ayrı tutmamıştır. İşte kendi ifadelerinden adalet ve hikmetin birlikte işlenişi:

“Hiç mümkün müdür ki, zerrelere güneşlere kadar cereyan eden hikmet ve intizam, adalet ve mizanla Rububiyetin saltanatını gösteren Zât-ı Zülcelâl, Rububiyetin cenah-ı himayesine iltica eden ve hikmet ve adalete iman ve ubudiyetle tevfiğ-i hareket eden mü'minleri taltif etmesin? Ve o hikmet ve adalete küfür ve tuğyan ile isyan eden edepsizleri tedip etmesin? Halbuki bu muvakkat dünyada o hikmet, o adalete lâyık binden biri, insanda icra edilmiyor, tehir ediliyor. Ehl-i dalâletin çoğu ceza almadan, ehl-i hidayet de çoğu mükâfat görmeden buradan göçüp gidiyorlar. Demek bir Mahkeme-i Kübrâya, bir saadet-i uzmâyâ bırakılıyor.

⁴⁰ A'râf Sûresi, 7:31.

⁴¹ Necm Sûresi, 53:39.

⁴² Emirdağ Lâhikası (2) - Mektup No: 74 - s.1850.

Evet, görünüyor ki, şu âlemde tasarruf eden Zat, nihayetsiz bir hikmetle iş görüyor. Ona burhan mı istersin? Her şeyde maslahat ve faydalara riayet etmesidir. Görmüyor musun ki, insanda bütün âzâ, kemikler ve damarlarda, hattâ bedeninin hüceyrâtında, her yerinde, her cüz'ünde faydalar ve hikmetlerin gözetilmesi; hattâ bazı âzası, bir ağacın ne kadar meyveleri varsa, o derece o uzva hikmetler ve faydalar takması gösteriyor ki, nihayetsiz bir hikmet eliyle iş görülüyor.

Hem herşeyin hilkatinde gayet derecede hüsn-ü san'at bulunması, nihayet derecede Hakîm bir Sâniin nakşı olduğunu gösterir. Evet, şu küçük insan bedeni içinde bütün kâinatın fihristesini, bütün hazâin-i rahmetin anahtarlarını, bütün esmâlarının aynalarını derc etmek, nihayet derecede bir hüsn-ü san'at içinde bir hikmeti gösterir.

Şimdi, hiç mümkün müdür ki, şöyle icraat-ı Rububiyette hâkim bir hikmet, o Rububiyetin kanadına iltica eden ve iman ile itaat edenlerin taltifini istemesin ve ebedî taltif etmesin?

Hem adalet ve mizanla iş görüldüğüne burhan mı istersin? Herşeye hassas mizanlarla, mahsus ölçülerle vücut vermek, suret giydirmek, yerli yerine koymak, nihayetsiz bir adalet ve mizan ile iş görüldüğünü gösterir.

Hem her hak sahibine istidadı nisbetinde hakkını vermek, yani vücudunun bütün levâzımâtını, bekasının bütün cihâzâtını en münasip bir tarzda vermek, nihayetsiz bir adalet elini gösterir.

Hem istidat lisanıyla, ihtiyac-ı fitrî lisanıyla, ıztırar lisanıyla sual edilen ve istenilen herşeye daimî cevap vermek, nihayet derecede bir adl ve hikmeti gösteriyor.

Şimdi, hiç mümkün müdür ki, böyle en küçük bir mahlûkun en küçük bir hâcâtının imdadına koşan bir adalet ve hikmet, insan gibi en büyük bir mahlûkun beka gibi en büyük bir hâcetini mühmel bıraksın? En büyük istimdadını ve en büyük sualini cevapsız bıraksın? Rububiyetin haşmetini, ibâdının hukukunu muhafaza etmekle, muhafaza etmesin?

Halbuki, şu fâni dünyada kısa bir hayat geçiren insan, öyle bir adaletin hakikatine mazhar olamaz ve olamıyor. Belki, bir Mahkeme-i Kübrâya bırakılıyor. Zira, hakikî adalet ister ki, şu küçük insan, şu küçüklüğü nisbetinde değil, belki cinayetinin büyüklüğü, mahiyetinin ehemmiyeti ve vazifesinin azameti nisbetinde mükâfat ve mücazat görsün. Madem şu fâni, geçici dünya, ebed için halk olunan insan hususunda öyle bir adalet ve hikmete mazhariyetten çok uzaktır.

Elbette, Âdil olan o Zât-ı Celîl-i Zülcemâlin ve Hakîm olan o Zât-ı Cemîl-i Zülcelâlin daimî bir Cehennemi ve ebedî bir Cenneti bulunacaktır.⁴³

Adalet Eşitlik İlişkisi

Üstad, adaletle eşitlik arasında sıkı bir irtibat oluşunu şiddetle savunmaktadır. Ona göre musavatsız adalet, adalet değildir. İnsanlar arasında eşitliği tesis etmeden huzur ve güven ortamının sağlanması, adaletin ayakta tutulması mümkün değildir:

“İçtimaî heyette düsturları istersen: müsâvatsız adalet, önce adalet değildir.⁴⁴ Müsavatsız adalet, adalet değildir.”⁴⁵

Eşitlikle adaletin birlikte uygulanmasından doğan müsbet sonuçlara Üstad, Hz. Peygamber (s.a.v.) dönemindeki uygulamaları göstermektedir. Gerçekten Saadet Asrı denilen o dönemde köle ile efendisi, siyah ile beyaz, zengin ile fakir, güçlü ile zayıf gerçek anlamda ve hiç şüphe götürmeyecek bir şekilde eşit muameleyle tabi tutulmuştur. Hz. Ömer (r.a.)’ın kölesiyle beraber Kudüs’ün fethinde nöbetleşe deveye binmesi, şehre girerken de sıranın köleye gelmesi üzerine halkın köleyi halife, emirul müminini de köle sanmaları tarihin bir benzerini tekrar yazmadığı ender uygulamalardandır:

“Asr-ı Saadet olan sadr-ı evvelin hürriyet ve adalet ve müsavâtı, bahusus o zamanda delil-i kat’îdir ki, şeriat-ı garrâ müsavâtı ve adaleti ve hakikî hürriyeti cemî revabıt ve levazimatıyla câmidir. İmam-ı Ömer (r.a.), İmam-ı Ali (r.a.) ve Salâhaddin-i Eyyubî â’sârı bu müddeâyâ delil-i alenîdir.”⁴⁶

Adalet Denge İlişkisi

Üstad, kainattaki denge ile adalet arasında sıkı bir ilişki olduğunu ileri sürer. Eşya arasındaki denge bozulduğunda, kainatın tüm düzeni alt üst olacağı gibi, sosyal hayatta insanlar arasındaki adalet ölçüsü bozulduğunda da tüm sosyal ilişkiler temelden sarsılır:

Hem her şeyin san’atında nihayet derecede intizam bulunması gösterir ki, nihayetsiz bir hikmetle iş görülüyor. Evet, güzel bir çiçeğin dakik programını küçücük bir tohumunda derc etmek, büyük bir ağacın sahife-i a’mâlini, tarihçe-i

⁴³ Onuncu Söz – s. 28- 29.

⁴⁴ Lemeât - s.332.

⁴⁵ Sünuhât - s.2052.

⁴⁶ Divan-ı Harb-i Örfî - s.1934.

hayatını, fihriste-i cihâzâtını küçük bir çekirdekte mânevî kader kalemiyle yazmak, nihayetsiz bir hikmet kalemi işlediğini gösterir.⁴⁷

“İsm-i Adlin cilve-i âzamından gelen kâinattaki adalet-i tâmmе, umum eşyanın muvazenelerini idare ediyor. Ve beşere de adaleti emrediyor. Sûre-i Rahmân’da, “Gökyüzünü yükseltip nizam ve ölçü verdi. Tâ ki ölçüde sınırı aşmayın. Ölçüyü ve tartıyı adaletle yerine getirin ve âhiretteki mizanınızı ziyana düşürmeyin.”⁴⁸ âyetindeki, dört mertebe, dört nevi mizana işaret eden, dört defa *mizan* zikretmesi, kâinatta mizanın derece-i azametini ve fevkalâde, pek büyük ehemmiyetini gösteriyor. Evet, hiçbir şeyde israf olmadığı gibi, hiçbir şeyde de hakikî zulüm ve mizansızlık yoktur.”⁴⁹

Gelir hayali karşına, postlarıyla tüyleri. İşte şununla görünür meydandaki âsârı. Zemindeki mevâzin, mizanıdır şeriat.

Şeriatteki rahmet, semâ-i Kur’ân’dandır. Medeniyet-i Kur’ân esasları müsbettir. Beş müsbet esas üzere döner çarh-ı saadet.

Nokta-i istinadı, kuvvete bedel haktır. Hakkın daim şe’nidir adalet ve tevâzün. Bundan çıkar selâmet, zâil olur şekavet.

Hedefinde menfaat yerine fazilettir. Faziletin şe’nidir muhabbet ve tecazüb. Bundan çıkar saadet; zâil olur adâvet.⁵⁰

Medeniyet-i hazıra, beş menfî esas üzerine teessüs etmiştir:

1. Nokta-i istinadı kuvvettir. O ise, şe’ni tecavüzdür.
2. Hedef-i kastı menfaattir. O ise, şe’ni tezâhumdur.
3. Hayatta düsturu cidaldır. O ise, şe’ni tenâzudur.
4. Kitleler mâbeynindeki rabıtası, âhari yutmakla beslenen unsuriyet ve menfî milliyettir. O ise, şe’ni müthiş tesâdümdür.
5. Cazibedar hizmeti, hevâ ve hevesi teşcî ve arzularını tatmindir. O hevâ ise, insanın mesh-i mânevîsine sebeptir.

Şeriat-ı Ahmediyenin (a.s.m.) tazammun ettiği ve emrettiği medeniyet ise:

Nokta-i istinadı, kuvvete bedel, haktır ki, şe’ni adalet ve tevâzüdür.

Hedefi de, menfaat yerine fazilettir ki, şe’ni muhabbet ve tecâzüptür.

⁴⁷ Onuncu Söz – s. 28.

⁴⁸ Rahmân Sûresi, 55:7-9.

⁴⁹ Otuzuncu Lem’a - s.801.

⁵⁰ Lemeât - s.326.

Cihetü'l-vaḥdet de, unsuriyet ve milliyet yerine, rabıta-i dinî ve vatanî ve sınıftır ki, şe'ni samimî uhuvvet ve müsalemet ve haricin tecavüzüne karşı yalnız tedâfüdür.

Hayatta, düstur-u cidal yerine düstur-u teâvündür ki, şe'ni ittihad ve tesanütür.

Hevâ yerine hüdâdır ki, şe'ni insaniyeten terakki ve ruhen tekâmüldür.

Mevcudiyetimizin hâmisî olan İslâmiyetten elini gevşetme, dört elle sarıl. Yoksa mahvolursun.⁵¹

Sonuç

Risale-i Nur Külliyyatında Üstad Bediüzzaman Said Nursi, “**adalet**” kavramına farklı açılımlar kazandırmış, adaleti on üç farklı terkiplerle farklı anlamlarda kullanmıştır.

Onun adalet anlayışı temelde Kur'an'a ve onun uygulaması olan Asr-ı saadetdeki fiili tatbikata dayanır. **İslam'ın getirdiği adalet sisteminin yaşanabilir olduğunu** ısrarla savunmuş; Hz. Peygamber (s.a.v.) ve O'nun Raşid Halifeleri dönemindeki uygulamaları bu tezine canlı birer örnek ve delil göstermiştir.

Kendilerini medeni (!) olarak tanımlayan hukuk anlayışlarının, onun savunduğu hukuk anlayışının çok gerisinde kaldığını örnekleriyle göstermiştir.

O her zaman **hakkın** mukaddes olduğunu savunmuş, hakkın büyüğü- küçüğü, azı- çoğu olamayacağını vurgulamıştır.

Ne toplum için fert, ne de fert için toplumun feda edilemeyeceğini otaya koymuştur.

Üstadın özellikle üzerinde durduğu bir husus da, suçların ferdiliği prensibidir. Hayatı boyunca bunun çarpık uygulamalarını görmüş ve bu haksızlıkların hep karşısında olmuştur. “Hiçbir kimse bir diğerrinin suçunun cezasını çekmez” mealindeki “*ve la teziru vaziratün vizra uhra*” ayetini külliyyatında on üç – on dört yerde hayatından örneklerle zikretmiştir. Kendisine isnat edilen suçlardan (!) dolayı nice masum insanın takibata uğramasını bir türlü kabul edememiştir.

Hülasa, Üstadın eserlerinde ortaya koyduğu adalet anlayış ve prensipleri toplumsal hayatta uygulama alanı bulduğu takdirde dünya daha bir yaşanılacak yer olacaktır.

---

⁵¹ Hakikat Çekirdekleri - s.573.